Frazeologiyalıq polisemiya, omonimiya hám antonimiya

Qaraqalpaq tili frazeologiyasın oqıtıwda kreativ metodlar hám interaktiv shınıǵıwlar sisteması

Tayarlaǵan: Nurımbetova Sarbinaz Keunimjay qızı

SABAQ STRUKTURASI

80 minutlıq sabaq rejesi hám basqıshları

15 MIN

Shólkemlestiriw hám Teoriya

Ilimiy tiykarlar: Polisemiya hám omonimiyanıń payda bolıw ózgeshelikleri, alımlardıń kózqarassı.

25 MIN

"Mániler Shejiresı" Shınıǵıwı

Toparlıq jumıs: Multi-mánili frazeologizmlerdi tallaw hám omonimiyalıq qatarlardı ajıratıw.

30 MIN

Antonimiya hám Detektiv Metod

Tekst penen islew: Antonim frazeologizmler juplıǵın tabıw hám kórkem tekstten tallaw.

20 MIN

Refleksiya hám Bahalaw

3-2-1 Metodı: Túsiniklerdi bekkemlew, frazeologiyalıq BINGO oyını hám úyge tapsırma.

TEORIYALIK TIYKARLAR

Frazeologiyalıq polisemiya (Kóp mánililik)

Awzın ashıw

1. **Sóyley baslaw:** Pikir bildiriwge háreket etiw.
2. **Qattı tańlanıw:** Ańqayıw, tásirleniw halatı.
3. **Dám tatıw:** Orazada keshki awqat aldınan jeńil awqatlanıw.

Kózin ashıw

1. **Uyqıdan oyanıw:** Tiykarǵı fizikalıq háreket.
2. **Sana-sezim oyanıw:** Ruxıy jaqtan ósiw, túsiniw.
3. **Sabaq bolıw:** Tájriybe alıw, qáteden juwmaq shıǵarıw.

LINGVISTIKALIK TALLAW

Frazeologiyalıq omonimiya hám omonimlik

TURAQLI BIRLIKLER

Frazeologiyalıq omonimiya

Tek turaqlı sóz dizbekleri arasındağı tolıq mánilik úzilis.

Mısal: Turaqlı birlik + Turaqlı birlik

ERKIN VS TURAQLI

Frazeologiyalıq omonimlik

Erkin sóz dizbegi hám turaqlı frazeologizm ortasındağı sáykeslik.

Mısal: Tóbesine kóteriw (turmıslıq) vs Tóbesine kóteriw (qádirlew)

Sh. Raxmatullaev ilimiy kózqarası: Haqıyqıy omonimiya turaqlı dizbekler apacында boladı. Erkin hám turaqlı dizbekler apasındağı qubılıstı *omonimlik* dep ataw maqsetke muwapıq.

METODIKALIK FRAMEWORK

Polisemiya hám omonimiyanı ajıratıw kriteriyaları

1

Túp máni baylanısı

Mániler apasında táriyxıy yamasa semantikalıq baylanıs saqlansa = **Polisemiya**.

2

Mánilik úzilis

Túp mániden tolıq alshaqlasqan hám baylanıs úzilgen bolsa = **Omonimiya**.

3

Kontekstlik tallaw

Gáp ishinde ańlatılǵan situativlik mánini anıqlaw hám sintaksislik rolin tallaw.

1-INTERAKTIV SHINIǴIW

"Mániler Shejiresi" metodı

Waqıt: 15 minut

Toparlıq Tapsırma:

Awzın ashıw hám **Kózin ashıw** frazeologizmlerin alıp, olardıń erkin mániden kelip shıǵıw jolın "Mániler shejiresi (sxema) túrinde sızıp kórsetiń.

(Topar 1):

Fizikalıq háreketten (awız ashıw) psixologiyalıq halatqa (tańlanıw) ótiw basqıshların ańlatadı.

(Topar 2):

Orazada dám tatıw mánisiniń áyyemgi diniy úrp-ádet penen baylanısın kórsetti.

SEMANTIKALIK QARAMA-QARSIQLIQ

Frazeologiyalıq antonimiya

Awzı gójedey qaynaw (Kóp sóylew, tınmay sóylew)	↔	**Awzına qatıq uytıw** (Úndemew, gápsiz otırıw)
Qoyan júrek (Qorqaq, shóshingsheń)	↔	**Júrek jutqan** (Batır, qorqpas)
Basına miniw (Bassınıw, óz bildiginshe ketiw)	↔	**Basına túsiw** (Qıyınshılıqtı bastan keshiriw)

2-INTERAKTIV SHINIĠIW

"Qarama-qarsı jup tap" oyını

Jupta islew: 10 minut

A BAGANA:

1. Júregine as batpaw
2. Qolı qısqa
3. Kúyip-pisiw
4. Ayında-jılında

SÁYKESLESTIRIŃ

B BAGANA:

A) Qolı uzayıw

B) Janı jay tabıw

C) Qudaydıń qutlı kúni

D) Dárya tassa tobıǵına kelmew

3-INTERAKTIV SHINIǴIW (20 MINUT)

"Leksikalıq detektiv" (Tekst Tallaw)

"...Úsh bala dalaǵa shıǵıp samalǵa qarap awızların aǵqaytıp asha basladı. Awzına samal kirgen balalar awzındaǵı burıshtıń ashıwı basılǵannan keyin **tım-tırıs boldı**. Olar awzın jumǵannan keyin awzı taǵı ashıdı..."

1-Tapsırma:

Teksttegi **Tım-tırıs bolıw** hám **Awzın jumıw** birliklerinıń mánileslik sáykesligin anıqlań.

2-Tapsırma:

Ashıw sóziniń teksttegi omonimiyalıq qatnasın ajıratıp gáp qurań.

OYIN TEXNOLOGIYASI

Kreativ metod: "Frazeologiyalıq BINGO"

1

Kartochka tarqatıw

Studentlerge 3x3 ketekshede frazeologizmler jazılǵan BINGO kartochkaları tarqatıladı.

2

Mánisin aytıw

Mugallim mánisin oqıydı, studentler sáykes frazeologizmdi tawıp belgileydi.

3

Antonim tabıw

BINGO degen student sol frazeologizmniń antonimin yamasa polisemiya mánisin aytıwı shart.

KERI BAYLANIS (10 MINUT)

Sabaqtı bekkemlew: "3-2-1 metodı"

3

Jańa túsinik

Sabaqta úyrenilgen 3 tiykarǵı ilimiy túsinikti atap beriń.

2

Mánisli mısal

Esińizde qalǵan 2 antonimik frazeologizmdi aytıń.

1

Túsiniksiz soraw

Ele de izertlewdi talap etetuǵın 1 sorawdı jazıń.

SABAQ JUWMAĠI

Úyge tapsırma hám usınıslar

- **1. Tapsırma:** Antonimik frazeologizmler sózliginen 10 jup tańlap, gáp quraw.
- **2. Ílimiy izertlew:** B.T. Yusupovanıń oqıw qollanbasınan 8-tema boyınsha konspekt tayarlaw.
- **3. Kreativ tapsırma:** Turmıstan erkin hám turaqlı omonimlerge 3 mısal tabıw.

Diqqatıńız ushın raxmet!